

Meesterwerken uit vier eeuwen in het Museum Boymans (1400—1800)

I.

VERMEERS EMMAUSGANGERS

WEDEROM EEN GROOTE zomertentoonstelling in het Museum Boymans te Rotterdam, ditmaal nog uitgebreider dan bij vorige gelegenheden het geval was. De criticus, die door deze zalen en zaaltjes wandelt — het zijn er over de twintig, meen ik — gaat het eerlijk gesproken een beetje duizelen. Schilderijen en teekeningen uit vier eeuwen, in Nederlandsch bezit en door particulieren verzameld gedurende het tijdperk der regeering van Koningin Wilhelmina, best; maar het resultaat, zooals het daar nu hangt, heeft meer weg van een nieuw en omvangrijk museum, dan van 'n tijdelijke groepeerling! Men zou aan de hand van het aanwezige een flink brok kunstgeschiedenis kunnen doceeren en dat zal toch, in de krant althans, zeker de bedoeling niet zijn. Hoe dan echter van dezen overvloed een synopsis te geven in enkele regels, of zelfs in enkele kolommen of artikelen? Ik voor mij zie er geen kans toe.

Inmiddels is het niet moeilijk in een bespreking van wal te steken. Men begint immers bij Vermeer. Dwars tegen zijn historisch geweten en de opstelling van het bijeengebrachte in, zoekt men eerst naar het zaaltje van de Emmausgangers. Men werpt in 't voorbijgaan een blik op de Cranachs, staat een oogenblik stil bij Brueghels geweldigen Toren van Babel, herinnert zich in de volgende zaal met vreugde een Titiaan en twee Tintoretto's van de Italiaansche tentoonstelling te Amsterdam, wandelt verder en passeert de Halzen, de Van Goyens, de mooie groep van Adriaen van Ostade, enz., totdat men het uit de reproducties reeds goed bekende, met dat al splinternieuwe en onverwachte schilderij vóór zich heeft, een van de hoogtepunten niet enkel op deze tentoonstelling, maar van onze geheele zeventiende eeuw.

Want ik moet zeggen, en het zal de indruk van velen zijn, dat het stuk de verwachtingen nog te boven gaat. De tweede kapitale aanwinst van Boymans, Rembrandts zoogenaamde Rekenmeester, valt vrijwel in het niet bij de Vermeer. De Rembrandt toch is een doek, zooals men er vele kent uit des meesters rijpe jaren; de Vermeer is een unicum in zijn totale voortbrenging, in dien zin dat wij van den Delftenaar enkel binnenhuizen kenden uit zijn bloeitijd. De tot dusver ontdekte composities van meer phantastische samenstelling of naar Bijbelsche motieven waren immers beperkt tot een paar uit zijn jeugd. Tot deze groep behoort de Emmausgangers kennelijk niet, en evenmin wat den stijl betreft tot de eenigszins koele en gepolijste interieurs uit zijn late jaren, die van geestesgesteldheid abstracter en minder menschelijk aandoen, in hun klaarheid en knapheid wel eens overbewust klinken.

Het indrukwekkende door dr Bredius ontdekte stuk, dat op zich zelf al een bezoek aan Boymans dezen zomer gebiedend maakt, zal terecht in 1660 of iets later gedagteekend zijn: Het is in den volledigen zin een representatief werk van den meester, de innigheid van zijn sober realisme vereenigend met 't steile en verstilde, nagenoeg mathematisch uitgekristalliseerde, dat in 't bijzonder bepaalde werken uit de rijpe jaren kenmerkt. Al dadelijk in zijn compositie vertoont het Vermeers meest typische hoedanigheden. Figuren en voorwerpen zijn van dichtbij gezien, binnen den onmiddellijken gezichtskring getrokken, en als fragment, als „Ausschnitt“ gegeven, waardoor men nagenoeg 't gevoel krijgt mede aan te zitten aan den eenvoudigen gewijden disch te Emmaus.

Voorts is de verdeling van licht en donker bijna stelselmatig: een afwisseling van beschaduwde en van belichte partijen, waardoor de achter elkander geplaatste gestalten plastisch ferm uitkomen, evenwel zonder een teveel aan sculpturalen nadruk, en waardoor een duidelijke dieptewerking is verkregen in het vertrek. Kenmerkend is ook de afwezigheid van venster en uitzicht, welke zouden kunnen afleiden van de geslotenheid, de saamhoorigheid van de groep; van de lichtbron blijkt slechts zoo veel gegeven als strikt noodig is om den inval van het licht, dat breed en vredig de vormen omspoelt, te bepalen en te verklaren.

Kan men dit alles reeds afleren van een afbeelding, het schilderij overtreft de reproductie in zwart en wit volkomen. De kleur is er niet enkel een voorname factor in, zij mag in haar verrukkelijken eenvoud, haar zachten en expressieven lustler, het alles-overheerschende heeten. Merkwaardig vooral, hoe de Christuskop in de afbeelding verliest; hoe daardoor op het zwart en wit het magnifiek wit-Delftsch kannetje met dezen kop schijnt te concurreren. Op het doek blijkt dat niet het geval, maar drukt de kleur van het bleeke gezicht van den Helland in die mate een overwonnen lijden en 'n vreemde mildheid uit, dat dit gezicht doorlopend den blik van den beschouwer gevangen houdt, door zijn onuitsprekelijke suggestiviteit zuiver centraal werkt.

Op 't doek moet juist de wijze, waarop die beide hoofdaccenten van de materiele en de spirituele wereld — Delftsch kannetje en Christuskop — tegen elkander zijn afgewogen, vrijwel miraculeus heeten. Ook als colorist, neen, bovenal als colorist, is Vermeer een bouwer en een denker. Let eens op het contrast en de éénheid van zijn geliefd blauw en zijn geliefd geel, de beide in dit oeuvre telkens aange troffen basiskleuren; men vindt ze op dit schilderij terug, op onnavolgbare wijze „verschilderd“ in het plechtige totaalgamma van witten, zilvergrijsen en grijszwarten, waarin men nog bij nader toezien een heel diep blauw en 'n donker bruin bemerkt. Dat lazuursteenblauw en dat karakteristieke geel nu, met de

groenige schaduwen, in de gewaden van Christus en van den rechtschen discipel, zijn onderling bepaald en in 't geheel opgenomen met een bezonnen meesterschap, dat men slechts bij de grootsten aantreft.

En het merkwaardige is, dat dit overwegene en geconstrueerde, dit uitermate overdachte zoowel in plastisch vormelijk als in coloristisch opzicht, den sentimentkant van het werk niet het minst heeft verzwakt. Het schilderij ontroert in hooge mate. De ontroering, niet allereerst in schilderlijken, maar in een verheven menschlijken zin, is het eerste, dat den beschouwer pakt en zij blijft hem boeien ook wanneer hij zich van de aesthetische werking rekenschap geeft. Meer nog dan met den geest, schijnt het doek met de ziel geschilderd, in een toestand van volmaakte kalmte en volmaakte overgave.

Vermeer moet zich wel diep hebben ingeleefd in zijn onderwerp, om in het langzaam proces van verwerkelijking zijn emotie zoo prachtig te hebben kunnen vasthouden. Niets is plichtmatig aan het werk, niets koel of doodgewerk; zooals een eender licht over al de gestalten en voorwerpen speelt, deze modeleerend en innig te samen bindend, zoo lijkt elk onderdeelje als doortrokken van 'n eendere aandachtsspanning. Een doodstille en toch vurige, nauwkeurige en toch samenvattende visie. Vermeer heeft zijn gegeven „gezien“ met denzelfden blik, waarmee de discipelen naar hun meester kijken: blik van intense verwondering, blijde herkenning en diepst ontzag. Het is het moment van de sprake-looze toewijding, van het stil-worden uit overmaat van ontroering. De handeling bepaalt zich tot 'n handgebaar, zoo verbazend eenvoudig en natuurlijk dat men de ritueele bekoring ervan nauwelijks begrijpt. Niets dan dit ééne rustige gebaar, en de vreugde en schrik der herkenning onder de aanwezigen; een herkenning klaar en plotseling bewust bij den rechtschen discipel, en als een langzaam ontwaken, een zacht, heerlijk, dankbaar vermoeden bij de diensmaagd, die zoojuist het kannetje op tafel plaatste.

Herkenning van het essentieele, het ongedeelde wezenlijke van het leven. In die herkenning, die verwondering, staan de dingen groot, stil en helder als het wit-Delftsch kannetje op tafel, dit klein monumentje van dagelijksch gebruik. Alles heeft deel aan de sfeer van verwonderend zich bezinnen, men voelt het aan den rug van den linkschen discipel, aan de tinnen borden op het strak witte laken, aan de schaduw, langzaam verglijdend over den achterwand, aan de talmende hand der vrouw bij het oor van de kan. In dit oogenblik staat de tijd stil, en de eeuwigheid is met het licht het venster binnen geleden. Vermeer doet ons de heiligheid van het dagelijksche ervaren, zijn besef van het vrome kent geen felheid, geen dwcepzucht, geen buitenissigheid, geen romantiek. Hij volstaat er schijnbaar mee een brok intieme werkelijkheid uit te beelden met de meest doorzichtige middelen, die men zich denken kan, maar tít het reële ongemerkt op tot een tijdeloos en monumentaal plan. Weinig schilderijen zijn zoo eenvoudig en tegelijk zoo plechtig.

Jos. de Gruyter.

Kurzaalberichten

Ignaz Neumark leidt de Zondagmiddagmatinee. Soliste is de Nederlandsche zangeres Helene Ludolph, die „Ah! Perfido“ van Beethoven zal zingen. Het orkest zal de ouverture „Ruy Blas“ van Mendelssohn en de Peer Gynt suite No. 1 van Grieg ten gehore brengen.

Zondagavond dirigeert prof. Georg Schreevoigt zijn tweede concert en neemt daarmee weer afscheid van de Kurzaal. Hij brengt een Tsjaikowskyprogramma ten gehore, waarin na de pauze de vijfde symphonie zal worden gespeeld. De pianist Shura Cherkassky treedt op met het pianoconcert No. 1.

Het volksconcert van Maandagavond is een Brahmsprogramma, waarin de vierde symphonie in e kl. t. zal worden uitgevoerd. Max Leuschner zal het vioolconcert spelen.

Dinsdagavond speelt Johann Strauss met het Residentie-Orkest Weensche muziek. Aan dezen lichten muziekavond zal de Nederlandsche zangeres Ankie van Wickevoort Crommelin haar medewerking verlenen. Op het programma staan o.m. de Kaiser Walzer, G'schichten aus dem Wiener Wald, Wein, Weib und Gesang en Perpetuum Mobile, alle van Johann Strauss.

Woensdagmiddag om 15 uur houdt A. de Wal in de feestzaal van het hotel Kurhaus een causerie over de 8e symphonie van Bruckner, die op 15 Juli onder leiding van Carl Schuricht zal worden uitgevoerd. Des avonds doet Generalmusikdirektor Carl Schuricht zijn wederintrede in de Kurzaal. Hij dirigeert de eerste symphonie van Brahms. Guila Bustabo, de jeugdige violiste, speelt het concert van Bruch.

Donderdagavond komen de Italianen voor het laatst voor dit seizoen in de Kurzaal. Zij geven dan onder leiding van Gino Bianchi Rosa een concert met medewerking van het Utrechtsch Stedelijk Orkest. Onder de solisten noemen wij Diana Micelli en Luigi Fort.

Des avonds heeft wederom een groot vuurwerk op het strand plaats.

Op Vrijdagavond gaat onder leiding van Carl Schuricht de achtste symphonie van Bruckner.

CARL SCHURICHT.

Carl Schuricht zal in het a.s. seizoen een cyclus van acht concerten dirigeren met groot orkest voor de Duitsche zenders.

Twee details van „De Emmausgangers“
van Johannes Vermeer

